

Mennybemenetelünk utolsó földi üzenete

Fabényi Julia

Az utóbbi időben megnövekedett a fekete kontinens iránti érdeklődés. Az éhezés megfékezése érdekében kezdeményezett akciók, az egészségvédelem és az AIDS elleni több évtizedes küzdelem, a szinte teljes tehetetlenség, mintha magától terelte volna a figyelmet a saharai romantika mentén más problémákra, áttolva a fehér ember segítőkényszerét a kulturális szórakoztatás engedékeny mezsgyéjére. Több európai kiállítás, tv-műsor és újságcikk foglalkozott az utóbbi időben egy különös műfaj legújabb kori produktumaival, az afrikai, pontosabban ghánai koporsókkal.

A ghánai tárgye gyűttes esetében kizárólag háttérismeretek birtokában állapítható meg, hogy koporsókról van szó. Egyébként a popart elemeit viselő túlméretezett tárgyak, autók, állatok, hétköznapi viseletek eszközei egy szobor szükséges stilizációit és a funkcionálisan működő tárgy – koporsó – feltételeit egyaránt hordozzák.

Az első koporsó véletlen folytán lett azzá. 1951-ben Ata Owoo (1904–1976) tette le a művészi koporsókészítés alapjait. A legenda szerint főnöke arra kérte, hogy építsen neki egy hordozható széket, mely egy sást ábrázoljon. A szomszéd faluban megirigyelték, és baldachinos széket kértek, kakaó gyümölcs formájában. Mire az elkészült a megren-

delő meghalt és – hogy ne vesszen kárba – ebben temették el.

Ata Owoo tanítványa, Kane Kwei (1922–1992) vitte mesterfokra a koporsókészítés effajta művészetét. Kane Kwei nagymama koporsójának repülőgépfarmát adott, mert a nagymama mindig nagy vágyakozással nézte a repülőket. A közösség tagjai segítettek munkájában, így Teshi a különleges koporsók központjává vált. Kwei csónakot faragott nagybátyjának, de mire a jármű elkészült, a bácsi meghalt, így természetesen kívánságának megfelelően abban temették el. Finom érzékkel gyártottak koporsókat, melyeket ma már két típusra oszthatunk: olyanokra, melyek a foglalkozást, vagy a szociális státuszt fejezik ki, illetve olyanokra, melyekben a be nem teljesült vágyak szimbolikusan jelennek meg. A formák vonatkozhatnak foglalkozásokra, az álmokra, vagy arra, amit a rokonok az elhunytban megtestesítve láttak. Kwei épített hagyma, csónak, tehén vagy hal alakú koporsókat, ily módon utalva arra, e tárgyak jelképezik az elhunyt meggazdagodását.

A megnövekedett igények miatt az asztalosműhely személyzetét is bővíteni kellett. 1961-ben Kane Kwei felfogadta unokaöccsét Paa Joet, aki ma a leg-sikeresebbnek faragónak számít. Közel tíz évig dol-

goztak együtt, számos megjelenítési formát dolgoztak ki közösen, aztán Paa Joe 1974-ben megnyitotta saját műhelyét. Az új mester 1978-ban gyártotta első önálló, már-már szobrászi igénnyel megépített koporsóját egy ingatlan spekuláns családjának megrendelésére. A végső nyughely ház alakú volt. A többi készítésénél is megtartotta a saját maga által kifejlesztett eljárást. Szabásminta alapján dolgozik, kísérletezget a megoldásokkal, és addig gyalul, reszel, fűrészsel, amíg az arányok össze nem hangolódnak, a produktum statikailag is megfelelővé nem válik.

Paa Joe megrendelői keresztények, akik hűek maradtak a Ga-hagyományhoz, rendkívül tisztelik őseiket. Az elődökkel való kapcsolattartás a látható és láthatatlan valóság összetartozását jelenti, vagyis annak szükségszerű része. A Ga-k hitében, mindez különösen Ghánában érezhető, az elődök élete és munkássága kihatással van a földiekre, azaz az élő utódokra, úgy hiszik, a holtak segítenek az élőknek. Hatással vannak az egészségre és a nemzőképességre. A Ga-k életében a halottak tehát meghatározóak. Ezért nem kerülnek az ünnepélyes távozásban a szeretet és ragaszkodás kimutatását. Fontos tudni, hogy a temetési szertartás, akár Ghánában, akár Afrika más országában igen hosszadalmas előkészületekkel jár. Rendkívül költséges is, mivel a falu teljes lakossága részt vesz a temetési szertartáson. A lakosság kétféle egységruházatot kap, egyik fajtát a rokonok és közvetlen hozzátartozók, a másikat a falu egyéb lakosai. Több száz méter kelme szükséges a temetési viselet elkészítéséhez, a halottat ünnepi ruházatban temetik el. A díszes koporsót több napon keresztül megcsodálhatja a gyásznép. Általában pénteken kezdődik a ceremónia és vasárnap estig tart. Változatos és igényes lakoma fogadja a gyásznépet. A halottat alkalmasint több hónapos (volt már precedens a több

éves!) halottas házban való tárolás után készítik fel utolsó útjára és teszik a számára készített koporsóba. A halászt hal, csónak, a gondos anyát tyúk, gyerekei számának megfelelően csibékkel körülvett koporsóba. De lehet divatos cadillac, londoni busz, banán, kakaó, hagyma, tornacipő és liszteszsák is a végső nyughely. A kiválasztott tárgyban megfogalmazott üzenet tiszta és szeretetteljes.

Kétségkívül a nyugati kultúra művészeti szemlélete hozta be először Európába ezeket a koporsókat. 1989-ben a párizsi Boubourban mutatták be Jean Huber Martin kiállítását Terra Magiciene címmel, ahol Kane Kwei és Paa Joe koporsói műtárgyértékeléssel szerepeltek. Hasonlóan a Műcsarnokban 2002-ben bemutatott Jan Hoet által rendezett kiállítás Fekete/Fehér címmel volt látható, itt afrikai műtárgyként értelmezve. Az integrált és kiterjesztett művészeti értelmezés (Martin kiállítása) a rácsodálkozás és elismerés, művészeti tárgy lett, tehát nyugati értelmezésű, a „fehér ember” szempontjából. Egy kiállítási közegben fel sem merül valódi funkciója, és ezzel lecsupaszul attól a tiszta szimbolikus üzenettől, amivel a megrendelő használók felruházzák, kikapcsolódik az az eredeti közeg és annak teljes rituáléja, amiben ezek a tárgyak létrejöttek. Tehát veszélyes terepre lépünk, amikor ezeknek a tiszta és nemes értékű használati tárgyaknak olyan idegen közeget teremtünk, mint egy kiállítás. De hát mit lehet tenni? A kulturális átértékelés legitim tevékenység, elkerülhetetlen, mert nem tiltható.

Még furább a helyzet, ha a szellemi termék jogait teljesen felrúgva, kisajátítva koporsónak – tehát tárgyi és funkcionális mivoltában megőrizve egy angol cég saját szellemi terméként kínálja a koporsókat. Amilyen pocsecsúl ezekkel a lopott tárgyakkal kereskedik, olyan silány és színvonalatlan a saját kínálata: a városi műszaki hulladék teljes skáláját kínálja temetkezésre, jégsekreánytól a szemetes kukáig. A fehér ember szemlélete és alpári humorigénye néha alul múl minden elképzelhető.

